

# МАРКЕРИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

УДК 376.5:[316.624]-056.45  
DOI: 10.12958/2227-2747-2019-3(172)-68-75

**Степаненко Вікторія Іванівна,**  
кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри соціальної педагогіки  
ДЗ «Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка»,  
м. Старобільськ, Україна  
viktoriyalnu@gmail.com  
<https://orcid.org/0000-0002-5793-3069>

**Н**а сьогодні суїцидальна поведінка учнів підліткового та юнацького віку, зокрема обдарованих, на тлі інших проблем, які потребують вирішення, не розглядається як нагальна проблема. Однак дані ВООЗ свідчать про те, що серед молоді віком 15–29 років самогубства є другою за значущістю причиною після дорожньо-транспортного травматизму (World Health Organization, 2019). Щодо України, то за кількістю самогубств у нашій державі спостерігається 18,5 випадків на 100 тис. проти середнього світового показника – 10,5. Показники суїциду в Україні перевищують середньосвітові на понад три чверті (Воронін, 2019). Відносно ж проблеми самогубств серед обдарованих учнів дослідницька база досить обмежена. У дослідженнях Р. Джоффі і Д. Оффорд (Joffe, Offord, 1983), Д. Шаффер (Shaffer, 1974) виявлено, що більш розумні особистості частіше схильні до суїциду.

Вплив тих чи тих характеристик обдарованих особистостей на появу в них суїцидальних тенденцій вивчали С. Блатт (Blatt, 1995), К. Гаст-Брей (Gust-Brey, 1999), Т. Кросс (Cross, 1996, 1999), С. Лайое і Б. Шор (Lajoie, Shore, 1981), М. Хейс і Р. Слоат (Hayes, Sloat, 1989) та ін.

Проблема суїцидальної поведінки обдарованих учнів, незважаючи на її актуальність, залишається недостатньо

вивченою, у певному сенсі латентною й характеризується невеликим доробком напрацьованих учених, що пов'язано зі складнощами організації таких досліджень через специфіку контингенту, а також наявністю в суспільстві проблеми стигми відносно осіб, що здійснили суїцидальні спроби, яка досить часто виявляється у формах осуду, посилення контролю з боку родичів і близьких, недовіри однолітків (Гузман, Саппа, 2019). У зв'язку з цим особи, схильні до суїцидальних тенденцій, залишаються наодинці з собою і не в змозі просити допомоги (Preventing suicide: a global imperative, 2014).

У статті ми маємо на меті визначити основні маркери (прояви, реакції, ознаки), що сигналізують про ризик суїциду в обдарованих учнів у результаті їх дезадаптації та неспроможності вирішити кризову ситуацію.

При визначенні основних маркерів суїцидальної поведінки обдарованих учнів ми використовували методи теоретичного узагальнення, системного аналізу й синтезу.

Дослідження базується на теоріях і поглядах І. Бовіної (Бовина, 2013), К. Гаст-Брей і Т. Кросс (Gust-Brey, Cross, 1999), О. Гузьман і Г.-М. Саппа (Гузьман, Саппа, 2019), Є. Котової (Котова, 2013), І. Музиченко (Музиченко, 2017), О. Погорілко (Погорілко, 2017) та ін.

Суїцидальні думки так чи так є відносно поширеним феноменом і трапляються набагато частіше, ніж суїцидальні спроби й завершені суїциди. Досвід переживання суїцидальних думок мають від 15% до 35% молодих людей. Проте слід розрізняти суїцидальні думки пасивного й активного характеру. Якщо пасивні суїцидальні думки мають недиференційований характер і не пов'язані з формуванням суїцидального плану («Іноді в мене виникають думки, що не варто жити, але я не зроблю цього ніколи»), то активні суїцидальні думки пов'язані з активним наміром убити себе. Дитина обдумує спосіб, час і місце суїцидального акту, тобто планує своє самогубство. Наявність такого плану є однією з найбільш важливих ознак, що вказує на велику ймовірність скоєння самогубства (Ворсина, Дианова, Чернигова, 2015).

Незважаючи на прямі повідомлення суїцидентів про бажання померти, справжнє прагнення піти з життя їм не притаманне. У теоретичних дослідженнях показано, що кінцева мета акту (смерть) та його психологічний смисл часто неузгоджені. Виділяють такі смисли суїциду:

1. Заклик (або «крик про допомогу»): основний зміст – привернення до себе уваги оточення.

2. Протест: активна реакція проти ситуації, що склалася.

3. Парасуїцидальна пауза: відмова або уникнення страждання, необхідність дати собі хоча б коротку перерву в ситуації конфлікту.

4. Самопокарання: прагнення покарати себе як винного в ситуації, що склалася.

Реалізація суїцидального наміру залежить від певних притаманних людині особистісних характеристик, а саме:

а) рішучості, показника, що впливає на швидкість прийняття рішення про самогубство;

б) нейротизму, тобто підвищеної емоційної сприйнятливості та подразливості, унаслідок яких розвиваються емоційна нестійкість та тривожність – такі характеристики можна розглядати як показник адаптації до швидкозмінюваних або екстремальних ситуацій;

в) агресивності, причому в суїцидальному акті це будуть деструктивні дії, спрямовані на себе, тобто аутоагресія;

г) тривожності, тобто показника схильності до аутоагресії залежно від зовнішніх подразників (тривожність – властивість людини, яка виявляється постійно або ситуативно й полягає у здатності приходити у стан підвищеного неспокою, відчувати страх та тривогу в специфічних соціальних ситуаціях, пов'язаних із випробуваннями) (Байєр, 2010).

Психологічний компонент суїцидальної поведінки становить патерн, що складається з таких психологічних характеристик:

– *егоцентризм*. Суїцид – це вкрай егоцентричний прояв. Відбувається фіксація тільки на своєму болю, і через це неспроможність мати «погляд відсторонений», тобто розуміти погляд інших людей;

– *аутоагресія*. У підлітковому та юнацькому віці рівень агресії підвищується. Якщо формується негативне ставлення до себе, то агресія спрямовується на самого себе. Тут присутній емоційний компонент: тривога, почуття провини, депресія, занижена самооцінка. Підліток або юнак часто не розуміє, що з ним відбувається, не може й не вміє поділитися своїми відчуттями;

– *песимістична установка*. Стосовно майбутнього юнацтво відчуває страх, тривогу. На цьому тлі песимістична установка як психофізіологічна готовність діяти в кризовій ситуації в підлітковому та юнацькому віці розвивається швидше, ніж у дорослого;

– *паранояльність*. Ідеться не про те, що всі суїциденти – параноїки, а про

те, що в людини, яка переживає цей стан, параноїдальні тенденції виразні: третина людей, які здійснили спроби суїциду, повторюють їх протягом року (Кульчицька, Лисовець, 2019).

До характеристик обдарованих учнів, пов'язаних із ризиком самогубства, вчені відносять надзвичайну чутливість, перфекціонізм, ізоляцію, пов'язану з екстремальною інтроверсією, надмірну збудливість (психомоторну, почуттєву, інтелектуальну, уявну й емоційну). Психомоторна надмірна збудливість в обдарованих учнів може виявлятися, наприклад, у формі імпульсивних дій під час занять спортом. Почуттєва збудливість може бути пов'язана з намаганням отримати все більше сенсорного задоволення, сексуальними адикціями. Інтелектуальна – з постійним самоаналізом, підвищеною зацікавленістю певною діяльністю й намаганням бути кращим у цій діяльності. Уявна гіперзбудливість – з фантазіями, магічним мисленням, ілюзіями, змішуванням правди й вигадки. Емоційна – з переживаннями, пов'язаними зі смертю, депресивними й суїцидальними настроями, почуттям неповноцінності тощо (Gust-Brey, Cross, 1999).

Суїцидальна поведінка обдарованих учнів є наслідком їхньої соціально-психологічної дезадаптації в умовах мікросоціального конфлікту, деструктивним способом подолання кризи, яку переживає дитина. Певну значущість мають ті особливості в індивідуальному розвитку людини, що не дають змогу виробити адекватні новим умовам форми поведінки та діяльності. Особливої значущості набувають вікові кризи, коли відбувається різка зміна в соціальному розвитку, що спричиняє необхідність зміни звичного способу адаптивної поведінки. Для такого стану характерні тривога, депресія, стомлюваність, зниження продуктивності діяльності та погіршення у відносинах з оточенням. Ці особливості є складниками у процесі формування суїцидальних думок (Музиченко, 2017).

За постійної участі обдарованої дитини в конкурсах, олімпіадах, конференціях, фестивалях настає виснаження. Однак обдарований учень відчуває на собі завищені очікування й надії дорослих. Він починає переживати, що не виправдовує цих сподівань. Йому важко прийняти себе «звичайним», а дорослі замість того, щоб підтримати в цій непростій ситуації, не приділяють належної уваги цьому питанню, втрачають інтерес до дитини.

Симптоми кризи обдарованості виявляються в такому:

1. Зниження творчої активності: дитина перестає відтворювати свою індивідуальність в об'єктах власної творчої діяльності (криза креативності).

2. Зниження інтелектуальної активності, що супроводжується зменшенням або зникненням продуктивності роботи (криза інтелектуальності).

3. Зниження або втрата інтересу до результату своєї роботи (криза мотивації).

Потрібно врахувати, що всі вказані прояви кризи обдарованості посилюються в підлітковому віці. Підліток із характерними ознаками кризи обдарованості може замкнутися в собі для того, щоб відбулися необхідні внутрішні метаморфози з її подолання. Тривалість цього періоду залежить від ситуації, реакцій оточення, перш за все – найближчого, а також особистісних особливостей обдарованої молодшої людини (Єрмакова, Кучерова, 2018).

Суїцидальна поведінка підлітків пов'язана з тим, що їм не вистачає життєвого досвіду. Для них характерна підвищена вразливість та навіюваність, здатність яскраво відчувати й переживати, схильність до коливань настрою, слабкість критики, егоцентрична спрямованість, імпульсивність в ухваленні рішення. Здебільшого самогубство підлітків викликається злістю, гнівом, протестом або бажанням покарати себе й інших. Утрата довірчого зв'язку з батьками – один із найсильніших стимуляторів суїцидального синдрому в підлітків. Думки про самогубство мучать під-

літка тим частіше, чим менше він довіряє своїм батькам (Васильєва, Усик, 2018).

У підлітковому віці для суїцидентів характерні такі властивості, як посилення афективної сфери, підвищена напруженість потреб, низька здатність до формування компенсаторних механізмів, нездатність послабити фрустрацію, безкомпромісність тощо. Особи із завершеними суїцидами відрізняються наявністю почуття провини, низькою самооцінкою й агресією, спрямованою на себе. Особи, які вчинили тільки суїцидальну спробу, частіше характеризуються агресією, спрямованою назовні (Герасименко, Ісаков, Погорілко, Скрипніков, 2017).

І. Бовіна у своїй праці зазначає, що ризик суїциду серед обдарованих учнів може виникнути на фоні постійного почуття неповноцінності, глузування з боку однолітків, несподіваної невдачі, провини, сорому й образи на своїх батьків тощо (Бовіна, 2013).

Як і для будь-якої людини, ознаками відчуття повної безнадійності, безвихідності, які можуть призвести до виникнення чи свідчити про суїцидальні наміри в обдарованих учнів, є такі протилежні реакції (маркери): відсутність апетиту або, навпаки, надмірний апетит, занадто педантичне ставлення до свого зовнішнього вигляду або неохайність; ізоляція навіть від близького оточення, роздратування або ж надмірні прояви любові тощо.

Фізичний стан обдарованих учнів у таких випадках може свідчити про недосипання чи постійну сонливість, скарги на погане самопочуття, постійну втомлюваність, занепад сил.

Словесними висловлюваннями обдарованих учнів, які сигналізують про ризик суїциду, а також прохання обдарованої дитини про допомогу, можуть бути такі:

- «Мені взагалі жити не хочеться!»;
- «Ненавиджу цей світ і всіх, хто в ньому!»;
- «У мене є тільки один вихід – це не жити!»;
- «Більше мене ніхто не побачить»;

– «Мені дуже складно все це пережити! Набридло все!»;

– «Більше не можу і не хочу жити!»

Також словесними ознаками можуть бути багато жартів на тему самогубства, нездорова зацікавленість питаннями смерті під час розмов (Музиченко, 2017).

Поведінковими маркерами є такі реакції, як відчай і плач, постійне повернення до теми смерті, багаторазове повторюване прослуховування сумної музики чи пісень на відповідну тематику, зниження активності, самоізоляція від сім'ї, відмова від особистих речей, їх роздавання, втрата інтересу до видів діяльності, якими обдарований учень займався раніше, зловживання алкоголем і наркотиками, відсутність будь-яких планів на майбутнє тощо.

Ситуаційними маркерами є сімейні негаразди (сварки, розлучення батьків), комунікативні труднощі, зміна місця проживання і школи та ін. (Котова, 2013). Отже, ризик суїциду виникає при втраті прийнятної шляхи гідного існування, але не кожен при порушенні зв'язків із суспільством чи невдачах скоює самогубство. Не існує єдиної правильної причини, через яку особистість вирішила позбавити себе життя. Чинники ризику суїцидальної поведінки також можуть бути різними. Однак перед суїцидальним актом обдарована дитина завжди так чи так дає зрозуміти оточенню про свої наміри.

Про суїцидальний стан обдарованого учня можуть свідчити такі дії у формі опосередкованих натяків, наприклад:

- поява серед однолітків із зашморгом на шиї, зробленим із підручних засобів;
- розміщення власної фотографії в чорну рамку;
- примирення з давніми ворогами;
- спроби усамітнитися: закритися в кімнаті, втекти і сховатися (за наявності інших ознак, що насторожують);
- напередодні і в день скоєння самогубства можливий спокій (Аксютя, 2015).

Отже, перед скоєнням суїцидального акту обдарований учень завжди подає сигнали, які ми можемо побачити у формі специфічних реакцій, ознак чи проявів, не характерних для дитини раніше. Вони можуть мати такі ознаки й характеристики, як наявність в обдарованого учня певного суїцидального плану, нездоровий перфекціонізм, ізоляція, надмірна збудливість, стійке почуття неповноцінності або ж постійно змінні і протилежні одна одній реакції та ін. Поява маркерів суїцидальної поведінки в обдарованих учнів (вікових, соціальних, психологічних, особистісних, словесних, поведінкових, ситуаційних, фізичних тощо) пов'язана з негативним впливом на них тих чи тих чинників, небезпека дії яких полягає саме в можливості скоєння обдарованим учнем завершеного суїциду, незворотності цього процесу, тобто неможливості повернення до життя. Знання маркерів суїцидальної поведінки обдарованих учнів дає можливість зменшити ризик суїцидальних спроб і завершених суїцидальних актів шляхом використання профілактичних заходів, спрямованих на усунення чи пом'якшення впливу тих чи тих маркерів на стан обдарованого учня.

Розробка відповідних профілактичних заходів становить перспективу подальших розвідок.

## Література

**Аксюта А. В.** Современные направления психологической профилактики суицидального поведения подростков. *Ученые записки СПбГИПСР*. 2015. Вып. 2. Т. 24. С. 127 – 132.

**Байєр О. О.** Життєві кризи особистості: навч. посіб. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. 244 с.

**Бовина И. Б.** Профилактика суицида в подростковой и молодежной среде: размышляя над опытом западных моделей. *Психологическая наука и образование*. 2013. № 2. С. 214 – 227.

**Васильєва О. О., Усик Д. Б.** Особливості суїцидальної поведінки у підлітковому та юнацькому віці. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 лют. 2018 р., м. Суми)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 202 – 203.

**Вопросы** диагностики и профилактики суицидального поведения детей и подростков: методические рекомендации / Ворсина О. П., Дианова С. В., Чернигова Е. П. Иркутск, 2015. 56 с.

**Воронін М.** День запобігання самогубствам: Україна – серед сумних «лідерів». 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49637010> (дата звернення: 11.10.2019).

**Гузьман О. А., Саппа Г.-М. М.** Стигмація суїцидальної поведінки як соціокультурний феномен. *Вісник національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2019. Т. 4. №43. С. 158 – 173.

**Єрмакова Н. О., Кучерова Д. В.** Криза дитячої обдарованості та рекомендації щодо її подолання. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 лют. 2018 р., м. Суми)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 147 – 148.

**Котова Е. В.** Психологические «маркеры» суицидального поведения личности. *Тюменский медицинский журнал*. 2013. Т. 15. № 3. С. 21 – 22.

**Кульчицька А., Лисовець Х.** До проблеми суїцидальних нахилів у юнацькому віці: теоретичний аспект. *Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології: матер. VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (13 трав. 2019 р.)*. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/51/369> (дата звернення: 08.08.2019).

**Музиченко І. В.** Психологічні особливості суїцидальної поведінки особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 9 (64). С. 11 – 15.

**Погорілко О. В.**, Скрипніков А. М., Герасименко Л. О., Ісаков Р. І. Аутоагресивна поведінка підлітків. Полтава, 2017. 141 с.

Blatt, S. J. (1995). The destructiveness of perfectionism: Implications for the treatment of depression. *American Psychologist*, 50 (12), 1003 – 1020.

Cross, T. (1996). Psychological autopsy provides insight into gifted adolescent suicide. *Gifted Child Today*, 19(3), 22 – 23.

Gust-Brey, K., Cross, T. (1999). An Examination of the Literature Base on the Suicidal Behaviors of Gifted Students. *Roeper Review*, Vol. 22, № 1, 28 – 35.

Hayes, M. L., Sloat, R. S. (1989). Gifted students at risk for suicide. *Roeper Review*, 12, 202 – 207.

Joffe, R. T., Offord, D. R. (1983). Suicidal behavior in childhood. *Canadian Journal of Psychiatry*, 28(1), 57 – 63.

Lajoie, S. P., Shore, Br. M. (1981). Three Myths? The Over-Representation of the Gifted Among Dropouts, Delinquents, and Suicides. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 25, November 3, Summer, 138 – 143.

Preventing suicide: a global imperative. (2014). Geneva: World Health Organization.

Shaffer, D. (1974). Suicide in childhood and early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15, 275 – 291.

World Health Organization (2019). Suicide: one person dies every 40 seconds. URL: <https://www.who.int/news-room/detail/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds> (date of application: 11.10.2019).

## References

Aksyuta, A. V. (2015). Sovremennye napravleniya psichologicheskoy profilaktiki suicidal'nogo povedeniya podrostkov [Modern directions of adolescents suicidal behavior psychological prevention]. *Uchenye zapiski SPbGIPSR*, 2, 24, 127–132 [in Russian].

Baiier, O. O. (2010). Zhyttievi kryzy osobystosti [Life crises of the individual]. Dnipropetrovsk: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu [in Ukrainian].

Bovina, I. B. (2013). Profilaktika suicida v podrostkovej i molodezhnoj srede: razmyshlyaya nad opytom zapadnyh modelej [Suicide Prevention in Teenagers and Youths: Reflecting on the Experience of Western Models]. *Psihologicheskaya nauka i obrazovanie*, 2, 214–227 [in Russian].

Vasylieva, O. O. & Usyk, D. B. (2018). Osoblyvosti suitsydalnoi povedinky u pidlitkovomu ta yunatskomu vitsi [Features of suicidal behavior in adolescence and young]. *Osobystist u kryzovykh umovakh ta krytychnykh sytuatsiiakh zhyttia – Personality in crisis and critical situations of life* (pp. 202–203). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].

Vorsina, O. P., Dianova, S. V. & Chernigova, E. P. (Eds.). (2015). Voprosy diagnostiki i profilaktiki suicidal'nogo povedeniya detej i podrostkov [Diagnosis and prevention of suicidal behavior in children and adolescents]. Irkutsk [in Russian].

Voronin, M. (2019). Den zapobihannia samohubstvam: Ukraina – sered sumnykh «lideriv» [Suicide Prevention Day: Ukraine is among the sad «leaders»]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49637010> (date of application: 11.10.2019) [in Ukrainian].

Huzman, O. A. & Sappa, H.-M. M. (2019). Styhmatsiia suitsydalnoi povedinky yak sotsiokulturnyi fenomen [Stigma of suicidal behavior as a sociocultural phenomenon]. *Visnyk natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Ser.: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 4, 43, 158–173 [in Ukrainian].

Yermakova, N. O. & Kucherova, D. V. (2018). Kryza dytiachoi obdaranosti ta rekomendatsii shchodo yii podolannia [Crisis of children's talent and recommendations for overcoming it]. *Osobystist u kryzovykh umovakh ta kry-*

tychnykh sytuatsiiakh zhyttia – Personality in crisis and critical situations of life (pp. 147–148). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].

Kotova, E. V. (2013). Psihologicheskie «markery» suicidal'nogo povedeniya lichnosti [Psychological «markers» of suicidal personality behavior]. *Tyumenskij medicinskij zhurnal*, 15, 3, 21–22 [in Russian].

Kulchytska, A. & Lysovets, Kh. (2019). Do problemy suitsydalnykh nakhyliv u yunatskomu vitsi: teoretychnyi aspekt [The problem of suicidal tendencies in adolescence: a theoretical aspect]. *Osobystist i suspilstvo: meodolohiia i praktyka suchasnoi psykholohii – Personality and Society: The Methodology and Practice of Modern Psychology*. Retrieved from <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/51/369> (date of application: 08.08.2019) [in Ukrainian].

Muzychenko, I. V. (2017). Psykholohichni osoblyvosti sukhtsydalnoi povedinky osobystosti [Psychological features of suicidal personality behavior]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 9 (64), 11–15 [in Ukrainian].

Pohorilko, O. V., Skrypnikov, A. M., Herasymenko, L. O. & Isakov, R. I. (2017). Autoahresyvna povedinka pidlitkiv [Auto-aggressive teenagers' behavior]. *Poltava* [in Ukrainian].

Blatt, S. J. (1995). The destructiveness of perfectionism: Implications for the treatment of depression. *American Psychologist*, 50(12), 1003–1020.

Cross, T. (1996). Psychological autopsy provides insight into gifted adolescent suicide. *Gifted Child Today*, 19(3), 22–23.

Gust-Brey, K. & Cross, T. (1999). An Examination of the Literature Base on the Suicidal Behaviors of Gifted Students. *Roeper Review*, 22, 1, 28 – 35.

Hayes, M. L. & Sloat, R. S. (1989). Gifted students at risk for suicide. *Roeper Review*, 12, 202–207.

Joffe, R. T. & Offord, D. R. (1983). Suicidal behavior in childhood. *Canadian Journal of Psychiatry*, 28(1), 57–63.

Lajoie, S. P. & Shore, Br. M. (1981). Three Myths? The Over-Representation of the Gifted Among Dropouts, Delinquents, and Suicides. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 25, November 3, Summer, 138–143.

Preventing suicide: a global imperative (2014). Geneva: World Health Organization.

Shaffer, D. (1974). Suicide in childhood and early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15, 275–291.

World Health Organization (2019). Suicide: one person dies every 40 seconds. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/detail/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds> (date of application: 11.10.2019).

\*\*\*

### **Степаненко В. І. Маркери суїцидальної поведінки обдарованих учнів**

У статті визначено маркери суїцидальної поведінки обдарованих учнів (вікові, соціальні, психологічні, особистісні, словесні, поведінкові, ситуаційні, фізичні), які можуть спостерігатися на фоні криз обдарованої дитини (криза віку, криза креативності, криза інтелектуальності, криза мотивації). Зазначено, що суїцидальна поведінка обдарованих учнів є наслідком їхньої соціально-психологічної дезадаптації в умовах мікросоціального конфлікту, деструктивним способом подолання кризи, яку переживає дитина.

Акцентовано увагу на тому, що перед скоєнням суїцидального акту обдарований учень завжди подає сигнали у формі специфічних реакцій, ознак чи проявів, не характерних для нього раніше. Охарактеризовано такі ознаки, як наявність в обдарованого учня певного суїцидального плану, нездоровий перфекціонізм, ізоляція, надмірна збудливість (психомоторна, почуттєва, інтелектуальна, уявна й емоційна), стійке почуття неповноцінності та інші ознаки, що свідчать про ризик суїцидальної поведінки обдарованих учнів. Зазначено, що поява маркерів суїцидальної пове-

дінки в обдарованих учнів пов'язана з негативним впливом на них тих чи тих чинників, небезпека дії яких полягає саме в можливості скоєння обдарованим учнем завершеного суїциду, незворотності цього процесу, неможливості повернення до життя.

*Ключові слова:* завершений суїцид, криза, маркер суїцидальної поведінки, обдарований учень, стигмація, суїцидальні думки, суїцидальна спроба.

### **Степаненко В. И. Маркеры суицидального поведения одаренных учеников**

В статье определены маркеры суицидального поведения одаренных учащихся (возрастные, социальные, психологические, личностные, словесные, поведенческие, ситуационные, физические), которые могут наблюдаться на фоне кризисов одаренного ребенка (кризис возраста, кризис креативности, кризис интеллектуальности, кризис мотивации). Отмечено, что суицидальное поведение одаренных учащихся является последствием их социально-психологической дезадаптации в условиях микросоциального конфликта, деструктивным способом преодоления кризиса, который переживает ребенок.

Акцентируется внимание на том, что перед совершением суицидального акта одаренный ученик всегда подает сигналы в форме специфических реакций, признаков или проявлений, не характерных для него раньше. Охарактеризованы такие признаки, как наличие у одаренного ученика определенного суицидального плана, нездоровый перфекционизм, изоляция, чрезмерная возбудимость (психомоторная, чувственная, интеллектуальная, мнимая и эмоциональная), устойчивое чувство неполноценности и другие признаки, свидетельствующие о риске суицидального поведения одаренных учеников. Отмечено, что появление маркеров суицидального поведения у одаренных учащихся связано с негативным воздействием на них тех или иных факторов,

опасность действия которых заключается в возможности совершения одаренным учеником завершеного суицида, т.е. невозможностью возвращения к жизни.

*Ключевые слова:* завершенный суицид, кризис, маркер суицидального поведения, одаренный ученик, стигмация, суицидальные мысли, суицидальная попытка.

### **Stepanenko V. I. Markers of Suicidal Behavior of Gifted Students**

The article has identified markers of suicidal behavior of gifted students' (the age, social, psychological, personal, verbal, behavioral, situational and physical markers) which can be observed against the background of a gifted child's crises (the age crisis, creativity crisis, intelligence crisis and motivation crisis). It has been noted that the suicidal behavior of gifted students is a consequence of their social and psychological maladaptation in a microsocial conflict, a destructive way to overcome the crisis that a child is experiencing.

The attention has been drawn to the fact that before committing a suicide, a gifted student always gives signals in the form of specific reactions, indicators or manifestations that were not characteristic of him before. The research paper provides characterization of such indicators as a certain suicidal plan that a gifted student has, abnormal perfectionism, isolation, excessive excitability (psychomotor, sensual, intellectual, imaginary and emotional), a stable sense of inferiority and other things that indicate the risk of suicidal behavior of a gifted students. It has been emphasized that the presence of markers of suicidal behavior of gifted students is associated with the negative impact of certain factors on them, which may lead to a completed suicide, i.e. it may result in a lethal ending.

**Key words:** a completed suicide, a crisis, a gifted student, a marker of suicidal behavior, suicidal thoughts, stigma, a suicidal attempt.

*Стаття надійшла до редакції 11.10.2019 р.*

*Прийнято до друку 28.10.2019 р.*

*Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.*